Вовенарґ* каже, що в міських садах є алеї, які часто навідують переважно ті люди, котрі розчарувалися у власних амбіціях, нещасливі винахідники, зраджені знаменитості, розбиті серця, всі ці підхоплені бурею, замкнені в собі душі, в яких ще чути останні відзвуки грози, вони намагаються заховатися подалі від настирних поглядів різних веселунів та гультяїв. Ці тінисті прихистки є місцями зустрічей для всіх, кого покалічило життя.

Саме до таких місць скеровує свою жадібну увагу поет і філософ. Там для них є плідна нива. Адже коли і є місця, яких вони з погордою уникають, то саме ті, на які я натякав, тобто там, де панують веселощі багатіїв. Галаслива, пустопорожня безтурботність – це те, що їх найменше приваблює. Й навпаки, вони відчувають нездоланний потяг до всього слабкого, зруйнованого, печального й сирітського.

Досвічене око годі надурити. У цих рисах, застиглих і пригнічених, у цих очах, порожніх і затуманених, або палаючих останніми зблисками боротьби, у цих зморшках, глибоких і численних, у цих рухах, надто повільних або надто поривчастих, я відразу розшифровую незліченні історії обманутого кохання, знехтуваної відданості, даремних зусиль, голоду й холоду, які зносилися смиренно й мовчки.

Ви колись помічали вдів на самотніх лавках, бідних удів? У жалобному вбранні чи без – їх упізнати доволі легко. Зрештою, у жалобному одязі бідного завжди знайдеться якийсь ґандж, ця відсутність гармонії робить його ще нещаснішим. Бідний мусить стримувати свій біль. Заможний носить жалобу при повному параді.

Яка з удів найсмутніша й викликає найбільший жаль – та, що тримає за руку дитину, з якою не може розділити свої печальні думки, чи та, що є зовсім самотньою? Не знаю... Якось мені довелося довгими годинами йти слідом за такою невтішною старою; вона йшла рівно, не згинаючись, накинувши коротку потерту шаль, ця жінка ніби втілювала в собі гідність справжнього стоїцизму.

Очевидно, що через свою цілковиту самотність вона була приречена набути звичок старого парубка, і щось чоловіче в її манерах додавало химерної пікантності до її суворого вигляду. Навіть не знаю, в якій жалюгідній забігайлівці й що вона мала на обід. Я зайшов за нею в читальний кабінет і довго спостерігав, як її невтомні очі, випалені колись слізьми, шукали в газетах якихось новин, що, напевне, були для неї предметом надзвичайного особистого інтересу.

Нарешті по обіді під приємним осіннім небом, з якого спускаються до нас незліченні жалі й спогади, вона сіла в закутку на лавочку, щоб послухати подалі від натовпу, один з тих концертів, які дають військові оркестри для паризького люду.

Це була, безперечно, єдина річ, яку вона собі дозволяла – ця невинна (або духовно очищена) старенька, – цілком заслужена втіха в один з цих тяжких днів без друга, без співбесідника, без жодної радості, без вірної душі, посланої Богом, і, можливо, вже протягом багатьох років!

І була ще одна.

Я ніколи не можу стриматися, щоб не кинути привітний, або, принаймні, допитливий погляд на натовп знедолених, що юрмиться біля загорожі, за якою проводять публічний концерт. Оркестр ширить у ніч святкові, урочисті або пристрасні мелодії. Довгі сукні мерехтливо сновигають туди й сюди; погляди зустрічаються, гультяї, що втомилися від безділля, мляво ступаючи прямують з байдужим виглядом і вдають, ніби їх цікавить музика. Тут – лише заможні й щасливі. Все випромінює безтурботність та задоволення плином життя. Нічого, окрім того наброду, що налягає зовні на огорожу, аби задарма вихопити обривки мелодій, які долинають з вітром, зазирнути всередину, на той блискітливо сяючий натовп.

Завжди цікаво побачити, як в очах жебрака відбивається радість багатого. Але цього дня, серед люду, вбраного в робітничі блузи й

ситцеві сукні, я запримітив створіння, шляхетний вигляд якого різко контрастував з усією навколишньою банальністю.

Це була висока показна жінка, вся вона світилася такою шляхетністю, що я навіть не міг пригадати, чи бачив щось подібне в галереях краси аристократок минулого. Все її єство ніби дихало ароматом недосяжної чесноти. До її обличчя, печального й схудлого, бездоганно пасувало жалобне вбрання. Вона, разом з натовпом жебраків, серед якого опинилася та якого не помічала, дивилася на сяючий світ глибоким поглядом та слухала музику, ледь похитуючи головою.

Дивне видовище! "Безперечно, – сказав я собі, – така бідність, якщо це справді була бідність, явно не походить від дріб'якового жмикрутства; її шляхетне обличчя переконує в цьому. Чому ж тоді вона добровільно опинилася в середовищі, з якого так різко виділяється?

Та, наблизившись до неї із цікавості, я, як мені здалося, розгадав причину. Висока вдова тримала за руку дитину, вбрану в чорне так само, як і вона; хоч і квитки були недорогі, та, певне, гроші було витрачено на потреби малої істоти, або скоріше на якусь забаганку, іграшку.

І вона повертатиметься додому пішки, в роздумах і мріяннях, сама, завжди сама; адже дитина невгамовна, еґоїстична, капризна й нетерпляча; і неможливо їй, як домашній тварині, як кішці або собаці, довірити свої потайні самотні печалі.

* Маркіз Люк де Клап'є де Вовенарґ (1715-1747) – французький філософ та письменник-мораліст.